

Preprint

Gert van den Brink, *Er is geen God en Herman Philipse is zijn profeet: De onredelijkheid van een atheïst*. Kampen: Kok, 2010. 214 blz. ISBN 978 90 435 1651 8.

Herman Philipse's *Atheïstisch Manifest* heeft een zekere bekendheid verworven. Gert van den Brink geeft Philipse nieuwe eer: een weerlegging in boekvorm. Van den Brink kent Philipse persoonlijk en neemt deel aan diens promovendi-seminars. Hij kan dus op niveau weerwoord bieden en doet dat ook in dit boekje. Nadeel van de filosofische verwantschap tussen Philipse en Van den Brink is dat de laatste iets te gretig in een technisch-filosofische argumentatie duikt. Hij gaat voorbij aan de vraag of je als je meegaat in Philipse's stijl van argumenteren nog wel recht kunt doen aan de religie die je wilt verdedigen. Geloven in God is immers niet – zoals Philipse steeds weer suggereert – hetzelfde als de hypothese dat God bestaat voor waar houden. Godsgeloof heeft niet als eerste functie een wetenschappelijke verklaring te bieden. 'Bestaan' is een begrip dat niet ongekwalficeerd op God kan worden toegepast: God bestaat, ja zeker, maar niet zoals tafels, stoelen en idealen bestaan. Wie zich afsluit voor dit type nuances, ontkomt niet aan trivialisering van het Godsbegrip. Philipse lijkt van een dergelijke trivialisering een sport te maken, en Van den Brink gaat te veel op in het vuur van zijn wijsgerige betoog om er altijd aan te ontkomen.

Philipse's argumentatie voor het atheïsme heeft de vorm van een disjunctie, een of-of redenering. Hij stelt de gelovige voor de keus. Ofwel de term 'God' heeft geen empirische inhoud; dan is 'God' geen echte beschrijvende term, maar een betekenisloos woord, en hoeven wij niet langer te discussiëren of God bestaat. Ofwel de term 'God' heeft wel empirische inhoud; dan zal ik je laten zien dat God niet bestaat. Van den Brink toont aan dat deze disjunctie wortelt in een empiricistische betekenis- en kentheorie. Als kentheorie stelt het empiricisme dat alle kennis uit waarneming afkomstig is en als betekenis theorie stelt het dat een propositie (een zin waarin iets wordt beweerd) slechts betekenis heeft wanneer zij een empirische inhoud heeft en dus empirisch bewezen of weerlegd kan worden. Philipse's atheïsme staat of valt met zijn empiricisme. Dat empiricisme is lastig te verdedigen. Het zojuist genoemde criterium voor betekenisvolle beweerzinnen bijvoorbeeld (nl. dat ze empirisch bewezen of weerlegd kunnen worden) voldoet niet aan zichzelf: het kan zelf niet empirisch worden bewezen of weerlegd. Wat is dan nog de status van dit criterium? Mede hierdoor is het empiricisme in de filosofie inmiddels een achterhaalde positie. Van den Brink maakt aannemelijk, dat Philipse zelf niet gelooft in de betekenis theorie die hij in zijn populaire geschriften veronderstelt, en dat hij deze slechts 'vanwege populariserende doeleinden' hanteert (blz. 83). Problematisch is echter, dat Van den Brink doordraaft in zijn bestrijding van het empiricisme, bijvoorbeeld wanneer hij claimt dat waarneming 'in geen enkel geval kan dienen als rechtvaardiging voor welke overtuiging dan ook' (76). Je hoeft deze claim niet lang tot je te laten doordringen om te zien dat hij absurd is. Wanneer Jan ziet hoe zijn overbuurman zijn auto bekrast, is dat wel degelijk een rechtvaardiging van zijn overtuiging dat die overbuurman de dader is! Doordat Van den Brink zijn kritiek op deze wijze overdrijft, maakt hij zichzelf kwetsbaar voor gemakkelijke weerlegging.

De tweede hoofdlijn van Van den Brink's betoog is dat wij geloof in God nodig hebben als rechtvaardiging van onze moraal. Hij laat scherp zien hoe Philipse's evolutionaire verklaring van de moraal misschien wel kan verklaren waardoor mensen bepaalde morele overtuigingen hebben, maar niet waarom zij waar zijn. Ook de derde hoofdlijn van Van den Brink's betoog is moreel van aard. Hij voert een krachtig pleidooi voor retributieve gerechtigheid, ofwel gerechtigheid als vergelding, en laat zien dat dit het beste past bij 'gereformeerde theologie' (165). Hier wordt Van den Brink haast bloeddorstig, houdt eerste een kort pleidooi voor de doodstraf (187) en betoogt vervolgens dat sommige misdadigers er daarmee nog te gemakkelijk vanaf komen. 'Schenkt het korte moment van de pijn, als de strop de nek van de misdadiger breekt, de zo verlangde gerechtigheid?' (188) Hij ontkomt slechts aan een pleidooi voor verdergaande martelpraktijken omdat hij daar een solide geloof in de hel voor in de plaats kan zetten. Dat kan 'de kramp wegnemen en voorkomen dat gerechtigheidsbeoefening zou onttaarden in wraak' (188). Dit soort passages maakt dat ik dit boekje liever niet in de handen van

een doorgewinterde atheïst zou zien. Hij zou slechts zijn vooroordeel dat het christendom een gewelddadige religie is, bevestigd zien, en mocht hij worden overtuigd door Van den Brinks morele theorieën, dan mist hij het geloof in de hel dat hem kan weerhouden van meer uitbundige wraakoefeningen. Tenslotte nog dit: als inspiratie door de Heilige Geest zich ook uit in een verzorgd taalgebruik, dan is de Geest in sommige delen van dit boekje wel heel opvallend afwezig.

Marcel Sarot